

**O'ZBEKISTON VA MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARINING STRATEGIK
RIVOJLANISHIDA TURIZM INDUSTRIYASINING O'RNI**

Raximov Bobur Kamolovich

Muxammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy rivojlanishida turizm industriyasi o'rni tahlil etilgan bo'lib, muallif tomonidan ushbu mamlakatlarning pandimeyadan oldingi va keyingi davrida turizmni rivojlantirish borasida olib borgan ishlari, sohani rivojlantirishdagi strategik dasturlari o'rganilgan. Turizm industriyasini rivojlantirishda mamlakatlarning tajribalari, kuchli va kuchsiz tomonlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Turizm, statistika, biznes, strategiya, AKT, industriya.

**РОЛ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА В СТРАТЕГИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА
И СТРАН СЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

Рахимов Бобур Камолович

Ташкентского университета информационных

технологий имени Мухаммад ал Хорезми

Аннотация. В настоящей статье анализируется роль индустрии туризма в экономическом развитии Узбекистана и стран центральной Азии, автором изучены принятые меры по развитию индустрии туризма в этих странах до и после пандемии, стратегические программы по развитию данной отрасли. Анализируются опыт, сильные и слабые стороны стран в развитии индустрии туризма.

Ключевые слова: туризм, статистика, бизнес, стратегия, ИКТ, индустрия.

**THE ROLE OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF
UZBEKISTAN AND COUNTRIES OF CENTRAL ASIA**

Rakhimov Bobur Kamolovich

Researcher of Tashkent University of Information

Technologies named after Muhammad al Khorizmi

Annotation. This article analyzes the role of the tourism industry in the economic development of Uzbekistan and of countries Central Asia, the author studied the measures taken to develop the tourism industry in these countries before and after the pandemic, strategic programs for the development of this industry. The experience, strengths and weaknesses of the countries in the development of the tourism industry have been analyzed.

Keywords: Tourism, statistics, business, strategy, ICT, industry.

Kirish.

Ma'lumki, turizm barcha rivojlangan mamlakatlar qatori Markaziy Osiyo mamlakatlarida ham strategik ahamiyatga ega bo'lgan soha hisoblanadi (Kantarci, 2007). Biroq, tadqiqotchilarning fikricha bu mamlakatlar turizm sektorining global raqobatbardoshlik darajasi ancha past hisoblanadi.

Markaziy Osiyo mintaqasi Yevropa, Shimoliy-Sharqiy Osiyo va yaqin Sharq kabi dunyodagi eng yirik iqtisodiy mintaqalar o'rtasida joylashgan va u yil davomida dam olish va biznes imkoniyatlari uchun noyob salohiyatga ega hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra 2016 yildan boshlab, turizm industriyasi, uning iqtisodiyotdagi ulushi yiliga o'rtacha 8,3% ga o'sdi va 2030 yilga kelib global turizm sektorini ortda qoldirishi prognoz qilinmoqda (Electronic source, 2020).

Adabiyotlar sharhi.

Turizmni rivojlantirishda xorijiy tajribaning o'rnini katta hisoblanadi, shuningdek, uni xorijiy investitsiya orqali rivojlantirish va samaradorligini oshirish mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim omillardan biridir. Kantarcining (2006) tadqiqotlariga ko'ra turizm industriyasiga xorijiy investitsiyaning jalb qilinishi uni rivojlantirishga katta xissa qo'shadi. Markaziy Osiyoning turistik rivojlanishi azaldan olimlarni juda qiziqtirib kelgan. Buni Koh S., Kwok A ning "Regional integration in Central Asia: Rediscovering the Silk Road" (Koh, Kwok, 2017) maqolasidan bilish mumkin. Ushbu maqolada Buyuk Ipak yo'lining Markaziy Osiyoda turizmni rivojlantirishga qo'shgan xissasi haqida fikr bildirilgan. Shuningdek, makolada Markaziy Osiyo mamlakatlari, aynan, Qozog'iston, Qirg'iziston, O'zbekiston va Tojikiston (Menayakova, Ussubaliyeva and other, 2021) Respublikalarining turizm industriyasi, qonuniy asoslari va me'yoriy hujjatlari tahlil qilingan. McBride (2015) "Building the new silk road" nomli maqolasida yangi ipak yo'li qurilishining Markaziy Osiyoga ta'siri taxlil qilingan. Maqolada asosiy statistik ma'lumotlar internetdan va sohaga oid hujjatlardan olingan. Shuningdek, Maxkamovning (2010), (2015) turizm industriyasining rivojlanishiga raqamlashtirishning ta'siri katta ekanligi va mobil bozorni kengaytirish orqali turizm xizmatlarining imkoniyatlarini oshirish mumkinligi, Ismoilovning (2022) maqolasida elektron tijorat orqali elektron xizmatlarning rivojlanib borayotganligi bu esa turizm infrastrukturasi ijobiy ta'sir ko'rsatayotganligi haqida fikr bildirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotning metodologik asosini statistik ma'lumotlar asosida qiyosiy tahlil qilish va tanlanma kuzatishning umumilmiy metodlarini o'z ichiga oluvchi tizimli yondashuv tashkil etadi. Amaliy tadqiqotlar emperik baholashlar esa iqtisodiy-matematik metodlarga asoslangan. Turizm industriyasida amalga oshirilayotgan tarkibiy o'zgarishlar va mamlakatlarning turizmni rivojlantirishdagi olib borilayotgan ishlari sifatini baholashda boshqaruvning funksional tahlili va ekspert baholash metodlari qo'llanildi. SWOT tahlil asosida mamlakatlarning kuchli va kuchsiz, imkoniyatlari va tahdidlari tahlil qilindi. Yuqoridagi fikrlar va mulohazalarni hisobga olgan holda, taqqoslash usulini qo'llangan orqali ushbu tadqiqot Markaziy Osiyo turistik salohiyati o'rganadi. Bir qator taqqoslashlar asosida munozaralar va xulosalar chiqarilib, rekratsion hududlar nazoratini samarali tashkil qilish bo'yicha takliflar beriladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Markaziy Osiyo mamlakatlari o'zlarining tabiiy va madaniy boyliklarining jozibadorligi bo'yicha yuqori o'rinda tursada, transport infratuzilmasi va turizm xizmatlari kabi boshqa muhim yo'nalishlarda juda kamtarona ish olib boradilar (Koh, Kwok, 2017). Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 2019 yilda Markaziy Osiyo mamlakatlariga sayohat qilishning asosiy sabablari biznes, oilaviy tashrif, ta'til va dam olish kunlari mahalliy sayyohlar uchun sayohatlar, xalqaro sayyohlar uchun esa madaniyat, tabiat bo'lib, sport va sarguzashtlar eng yuqori foizni tashkil qilgan (1-jadval). Qarindoshlari va oilasini ziyorat qilish va xizmat safarlari nima uchun odamlar qo'shni mamlakatlarga tashrif buyurishadi. Tadqiqot jarayonida 2019-yil va pandemiyadan keyingi davrlar alohida o'rganilgan, chunki, dunyoda yuz bergan pandemiya davri turizm sohasiga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatdi. Quyidagi jadvalda 2019-yilda turizmning asosiy maqsadlari keltirilgan.

1-jadval

2019-yilda Markaziy Osiyoga sayohat qilishning asosiy maqsadlari²⁰

Sayohat turlari	sayyohlar kelishi		
	Ichki, (%)	Qo'shni mamlakatlar, (%)	Uzoq mamlakatlar, (%)
Ishbilarmonlik turizmi	20,94 %	23,52 %	16,63 %
Tashrif qarindoshlar va do'stlar	20,01 %	20,85 %	7,40 %
Tabiat/sport/sarguzasht	13,10 %	16,17 %	26,95 %
Madaniyat/din	13,63 %	15,82 %	32,80 %
Dam olish	17,01 %	14,88 %	7,91 %
Dam olish kunlari sayohat	15,31 %	8,76 %	8,31 %

²⁰ Survey of tour operators under the Sustainable Tourism Development in the CAREC Region [Electronicsource] // Asian Development Bank [website]. - 2020. - URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/668406/carec-tourism-strategy-2030-ru.pdf> (Accessed: 23.04.2022).

Ushbu malakatlarda turizmning tashkil qilinishi asosan tabiiy va madaniy boyliklar hisoblanadi. Masalan, G'arbiy Yevropadan kattaroq hududga ega bo'lgan Qozog'iston o'zining mashhur baland tog'lari va bepoyon dashtlarga ega mamlakat hisoblanadi. Ushbu mamlakatda an'anaviy dam olish joylari Janubiy va Sharqiy Qozog'istonning tog'li hududlari hisoblanadi, shu sababli ushbu hududda chang'i turizmi tobora rivojlanib bormoqda; turistlar asosan ko'llar va muzliklar, o'rmonlar va Alp o'tloqlarining go'zalligiga borish uchun u yerga kelishadi. Respublika hududida quyosh nuri uzoqroq bo'ladi, ayniqsa yozda, bu dam olish qulayligini oshiradi va sanatoriyda davolanish va turizm uchun sharoit yaratadi, bu esa turizmni rivojlantirish, shu jumladan tog'li hududlarda faol dam olish shakllarini rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. So'nggi yillarda turizmning mamlakat YaIMga qo'shgan hissasi 5,6% ni tashkil etadi (Menayakova, Ussubaliyeva, 2021).

Tojikiston eng qadimiy davlatlardan biri bo'lib, transport va viza olish imkoniyati tufayli sayyohlar orasida tez mashhurlikka erishmoqda. Go'zal tabiat, dam olish va voqealarga boy dam olish imkoniyatlari, ko'plab diqqatga sazovor joylar va So'g'diyonaning zardushtiylik sivilizatsiyasi yodgorliklari mamlakatni sayyohlar uchun jozibali joyga aylantiradi. Sayyohlar shifobaxsh termal buloqlarni ziyorat qilish, mahalliy aholining lazzati bilan tanishish, ularning an'alarini ehtiyotkorlik bilan saqlash va go'shtli taomlarning pazandalik lazzatlarini tatib ko'rishdan manfaatdor. Mamlakat YaIMdagi turizmning ulushi COVID-19dan oldin 2.2% ni tashkil etdi²¹.

O'zbekistonda turizm an'anaviy ravishda YuNESKoning Samarqand, Buxoro va Xivadagi Jahon merosi ob'ektlari bilan bog'liq bo'lsa-da, tarix o'tgan asrlarga borib taqaladi, devorlarning qadimiyligi Amir Temur, Iskandar Zulqarnayn, Chingizxon qo'shinlari va askarlarining jangovar tuzilmalarini eslaydi. Toshkent, Qo'qon, Andijon, Shahrisabz kabi shaharlar cheksiz zamonaviy Sharq ertaklaridir. Jahon sayyohlik va turizm Kengashining ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda mamlakat YaIMdagi turizmning ulushi 1,9% ni tashkil etdi²².

Qirg'iziston xaritada son-sanoqsiz toza joylar saqlanib qolgan hududlardan biridir. Bu butun dunyodan faol tadqiqotchilar va ekoturizm ixlosmandlarini jalb qilmoqda. Mamlakatning to'rtidan uch qismidan ko'prog'i tog'lardan iborat bo'lib, asosan tog' muxlislari faol turizmni ta'minlab berishmoqda. Tyan - Shan, Ala-Archa qo'riqxonasining tabiati, daryolar va baland tog'li Issiqko'l turistlar uchun sevimli maskan hisoblanadi. Pandemiya boshlanishidan oldin turizmning mamlakat umumiy YaIMiga qo'shgan hissasi 5% ni tashkil qilgan (Beksultanova, Mazhitova, 2021).

Turizmning iqtisodiy ahamiyati ko'p jihatdan uning bandlik darajasiga ta'siri bilan belgilanadi. Biroq, Markaziy Osiyo mamlakatlarida bandlik modulining shakllanishi jiddiy qiyinchiliklarga duch keladi. Unga asosan turizmning mavsumiy xususiyaga egaligi, kichik turizmni rivojlantirishda rasmiy shartnomalarning takomillashmaganligi ta'sir ko'rsatadi.

Turizm sohasida band bo'lgan aholining eng ko'p soni Qozog'istonda bo'lib, 2019-yil ma'lumotlariga ko'ra Tojikiston umumiy aholisining 2,8 foizini ish bilan turizm ta'minlaydi, qirg'izlarning 1,3 foizi turizm sohasida ishlaydi va O'zbekiston aholisining 0,8 foizi turizm sohasida ishlagan. Bugungi kunga kelib turizm ob'ektlarining ko'payganligi sababli bandlik darajasi oshib bormoqda. Shuningdek, turizmni rivojlantirish uchun mutaxassis kadrlarning tayyorlanayotganligi bunga sabab bo'lmoqda.

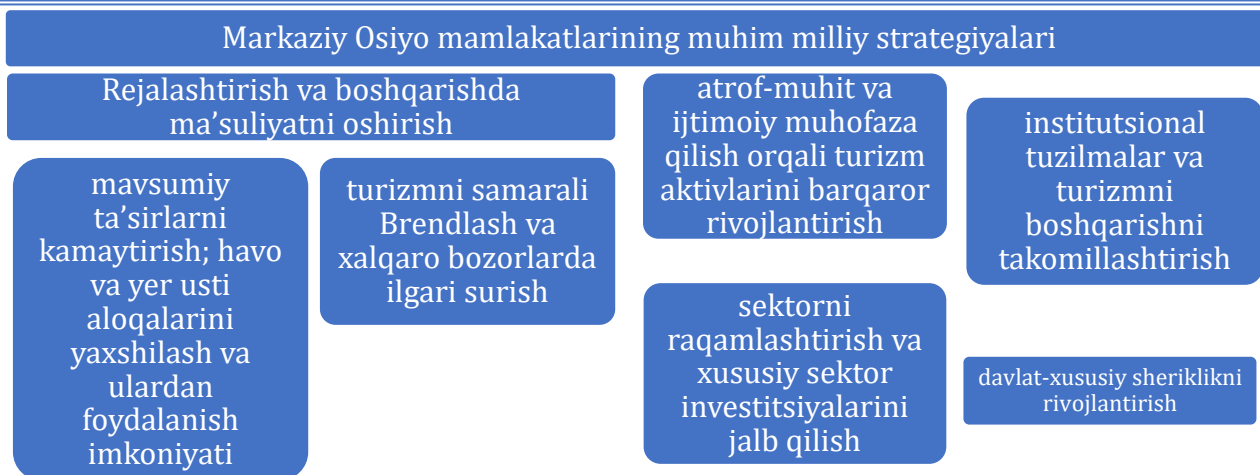
Ma'lumki, bugungi kunda turizm sohasi xizmat ko'rsatish sohasining eng yirik bo'g'ini hisoblanib har bir mamlakatning davlat siyosatida turizmga investitsiyalarni jalb qilish va uni yanada takomillashtirish strategiyasini kasb etadi.

So'nggi yillarda Markaziy Osiyoning barcha davlatlari o'zlarining turizm sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan milliy turizm strategiyasi va rejalarini ishlab chiqdilar. Hududlarning chegaradoshligi mentalitetning bir birga yaqinligi mamlakatlarning milliy turizm strategiyalarida belgilangan qarashlar va maqsadlarning belgilanishida umumiy xususiyatlarga ega. Masalan, barqarorlikka e'tiborni kuchaytirish, tabiiy va madaniy resurslarni saqlash, turizm sohasida xalqaro raqobatbardoshlik va innovatsiyalarni oshirish va shu kabilar. Ularning asosiy maqsadi esa, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ish o'rinlari yaratish va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashdan iborat.

Markaziy Osiyoning aksariyat mamlakatlari o'zlarining muhim milliy strategiyalarini quyidagi ustuvor yo'nalishlarga qaratadilar

²¹ Туризм в Таджикистана продолжает пребывать в стагнации из-за пандемии [Electronic source] // Радио Озоди [website]. - 2021. - URL: <https://rus.ozodi.org/a/31341376.html> (Accessed: 23.04.2022).

²² Economic Impact reports [Electronic source] // World travel & tourism council [website]. - 2020. - URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact> (Accessed: 23.04.2022).

1-rasm. Markaziy Osiyo mamlakatlarining muhim milliy strategiyalari (Makhkamov, 2015)

Yuqorida aytib o'tganimizdek, ko'pgina mamlakatlarning strategik ustuvor yo'nalishlari mavjud bo'lib, ular quyidagi jadvalda (4-jadval) taqqoslangan.

4-jadval

Turizmni rivojlantirish bo'yicha Davlat dasturlari va strategik ustuvorliklari²³

Mamlakat	Dastur	Strategik ustuvorlik	Maqsad
Qozog'iston	2019-2025-yillarda Qozog'iston Respublikasining turizm industriyasini rivojlantirish bo'yicha Qozog'iston davlat dasturi turistik resurslarni rivojlantirish	Turizm resurslarining rivojlanishi Turistik infrastrukturaning mavjudligi Turistik mahsulotlarning sifati va mavjudligi	9 million kiruvchi va 8 million mahalliy sayyohga xizmat ko'rsatadi Turizmga 650 ming kishi band
Qirg'iziston	Turizmni rivojlantirish bo'yicha Qirg'iziston Respublikasi hukumati huzuridagi 2019-2023 yillarga mo'ljallangan dastur	Qirg'iziston-Markaziy Osiyo mintaqaviy sayyohlik markazi sifatli marketing va reklamaning rivojlanganligi. Raqamli turizmning mavjudligi	Investitsion turizm sektori 2023 yilga kelib YaIMning 7 foizini tashkil qilishi kerak
O'zbekiston	2019-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsesiyasi	Turizm sohasidagi qonunchilik bazasini takomillashtirish Turizm infratuzilmasini rivojlantirish bilan mahalliy va mintaqaviy yo'nalishlarni kengaytirish Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash va turizm xizmatlari sohasida ishchilar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish.	O'zbekistonga 11 810 (ming) nafar xorijiy sayyoh keladi Turizm xizmatlari eksporti 2170 (million AQSh dollari)ga oshirish.
Tojikiston	Tojikiston Respublikasida 2030 yilgacha bo'lgan davrda turizmni rivojlantirish strategiyasi	Turizmni rivojlantirishning institutsional bazasini mustahkamlash zamonaviy turizm infratuzilmasini rivojlantirish turizm salohiyatini mustahkamlash va kompleks targ'ibotni to'g'ri tashkil etish	Mamlakatga 2 500 000 sayyoh tashrif buyuradi YaIMning 8% va eksportning 15% turizm hissasiga to'g'ri keladi.

²³ Statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan. (Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 406 Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года [Electronic source] // Эділет [website]. - 2017. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000406> (Accessed: 23.04.2022); Программа правительства Кыргызской Республики развития сферы туризма на 2019–2023 годы [Electronic source] // Министерство юстиции Кыргызской Республики [website]. - 2019. - URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/12943> (Accessed: 23.04.2022); O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, 05.01.2019 yildagi «O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-5611-sonli Farmoni [Electronic source] // Natsional naya baza dannых zakonodatelstva Respubliki Uzbekistan [website]. - 2019. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/4143186> (Accessed: 23.04.2022); Стратегия развития туризма в Республике Таджикистан на период до 2030 года от 1 августа 2018 года № 372 [Electronic source] // Комитет по развитию туризма при правительстве Республики Таджикистан [website]. - 2018. - URL: <https://ctd.tj/ru/стратегия-развития-туризма-в-республ/> (Accessed: 23.04.2022).

Jadvalda ko'rsatilgan dasturlarni tahlil qilar ekanmiz quyidagi fikrlarga e'tibor qaratamiz. Qozog'istonning turizm bo'yicha hukumat rejasini ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, turistik infratuzilmaning mavjudligi ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Qirg'iziston dasturlarida asosiy e'tibor turizmni raqamlashtirish va investorlarni jalb qilishga qaratilgan. Bundan farqli o'laroq, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, qo'shni davlatlar bilan ichki va mintaqaviy yo'nalishlarni kengaytirish, ichki turizmni rivojlantirish O'zbekistonning asosiy ustuvor vazifasidir. Tojikistonning ustuvor yo'nalishi zamonaviy turizm infratuzilmasini rivojlantirish, turistik mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, milliy, tarixiy va madaniy boyliklarni himoya qilishdir.

Ushbu tadqiqotni yanada takomillashtirish maqsadida Markaziy Osiyo mamlakatlarida turizmni rivojlantirishning SWOT tahlili o'tkazildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, mintaqa noyob tabiiy va madaniy merosga ega bo'lib, ko'plab xalqaro sayyohlar uchun sevimli manzil bo'lgan Ipak yo'lining bir qismi hisoblanadi. Ammo, ayrim muammolar ham mavjud bu muammolar tahlilning salbiy tomonlarida keltirilgan. Ushbu muammolarni hal qilish sayyohlarning umumiy tashriflari va xarajatlarini ko'paytirishning kaliti bo'lishi mumkin. Turizm xizmatlari doirasi va sifatini yaxshilash, mahalliy va xususiy sektorning ishtirokini oshirish orqali turizm qiymat zanjirini mustahkamlash turizm daromadlarini milliy darajada taqsimlashni yaxshilaydi.

Sarguzasht turizmiga sarmoya kiritish va targ'ib qilish yanada nozik sayyohlarni jalb qilishi mumkin. Sog'liqni saqlash muammolarini e'tiborga olgan holda chekka hududlarga sayohat qilishni tashkil qilish ham sayyohlarni jalb qilishning bir omili hisoblanadi. Mintaqa chang'i va qishki turizm uchun noyob salohiyatga ega. Yaqin vaqtgacha chang'i sporti asosan ichki bozorlarda joylashgan va qo'shni mamlakatlardan kelganlar bilan to'ldirilgan. Markaziy Osiyo mamlakatlari o'zlarining milliy sayyohlik auditoriyalari orasida chang'i madaniyatini shakllantirishga e'tibor qaratishlari kerak, shu bilan birga qo'shni mamlakatlar va chang'i sportida milliy ishtiroki yuqori bo'lgan bozorlardan mijozlarni jalb qilishlari kerak.

Mamlakatni Osiyo va Yevropani yuzlab tarixiy binolar va yodgorliklar, portlar va shaharlar bilan bog'laydigan, dinlar, madaniyat, g'oyalar, bilim, savdo va biznesni bog'laydigan dunyodagi eng kengaytirilgan madaniy yo'nalishlar tarmog'i bo'lgan Ipak yo'lining bir qismi sifatida targ'ib qilish sayyohlarni jalb qilishi mumkin (McBride, 2015).

5-jadval

SWOT tahlil

Kuchli tomonlari	Kuchsiz tomonlari
<p>Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi xilma-xillik, teginilmagan tabiiy boyliklar va noyob moddiy va nomoddiy madaniy meros;</p> <p>mintaqadagi ko'chmanchi va o'troq madaniyatlarning xilma-xilligi va o'ziga xosligi, diniy va etnik guruhlar;</p> <p>tarixiy shaharlar, qadimgi imperiyalar merosi va YuNESKOning Jahon merosi ob'ektlari.</p> <p>Do'stona munosabatlarning yuqoriligi.</p>	<p>Brendni tan olish va imidjning yo'qligi, bu Markaziy Osiyo mamlakatlari haqida yetarli ma'lumotga ega emasligiga va ularni sayyohlik yo'nalishi sifatida zaif idrok yetishga olib keladi;</p> <p>Ijtimoiy mas'uliyat amaliyoti va turistik joylardagi cheklangan imkoniyatlar;</p> <p>Til to'siqlari va malakali ishchilar, manzil menejerlari va qo'llanmalarining yetishmasligi</p>
Imkoniyatlari	Tahdidlar
<p>Xalqaro qiziqish ortib bormoqda;</p> <p>Xalqaro sayyohlar, ayniqsa tez rivojlanayotgan Osiyo bozorlari va yangi tajribalar va g'ayrioddiy yo'nalishlarni izlayotgan sayohatchilarning doimiy kengayishi;</p> <p>Turizm sanoati COVID-19 dan keyin iqtisodiy tiklanishni qo'llab-quvvatlanmoqda</p>	<p>Sayyohlik sohasi uchun jiddiy potensial oqibatlariga olib keladigan global xavf va geosiyosiy ziddiyatlarning o'sishi;</p> <p>Global isish va atrof-muhitning buzilishi bilan iqlim o'zgarishi.</p>

Markaziy Osiyo davlatlarining zaif tomonlarini tahlil qilib, ushbu mintaqadagi mamlakatlarning asosiy zaifligi infratuzilmaning yetishmasligi, investitsiyalarning cheklanganligi, turizm ob'ektlarini saqlash to'g'risida xabardorlik, til to'siqlari va global marketingning zaifligi ekanligini aniqladi (5-

jadval). Infratuzilmaga investitsiyalarning yetishmasligi va mamlakatga kirishdagi har xil cheklovlar, sohaning to'liq raqamlashmaganligi (Maxkamov, 2010) sayyohlarning mintaqadagi mamlakatlarga tashrif buyurishiga to'siqlik qiladi.

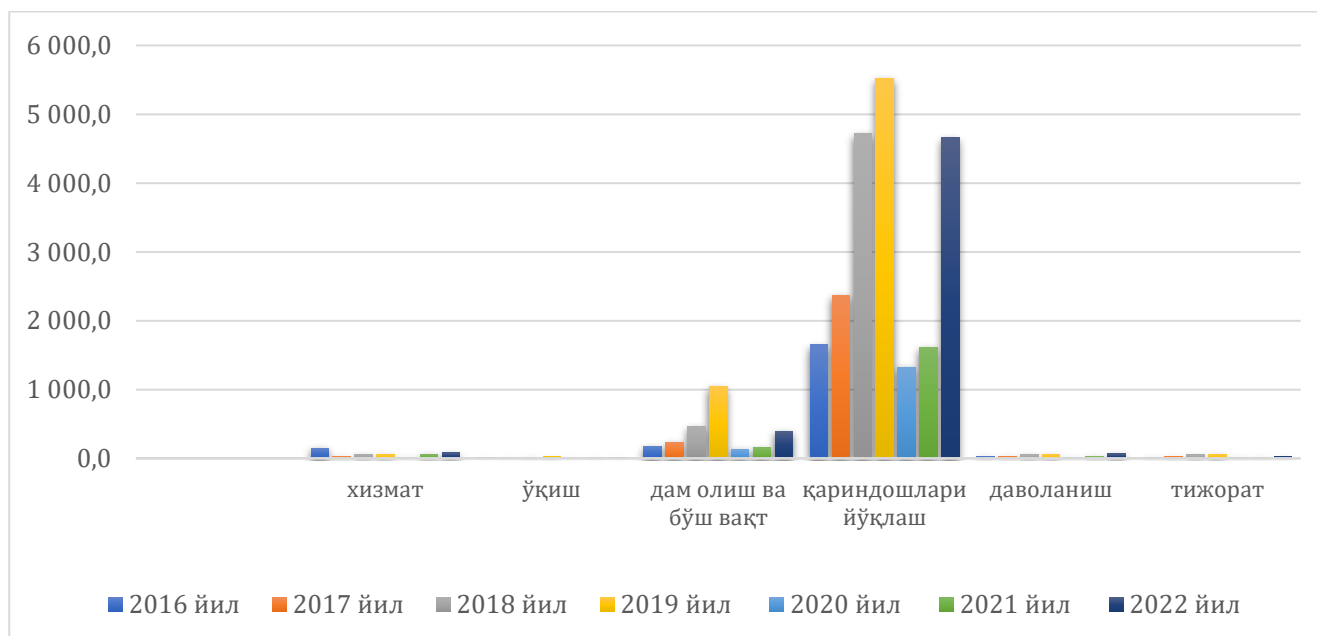
Minataqalarda turizmga yaratilayotgan sharoitlar (Maxkamov, 2015) turistlarning e'tiborini tortmoqda va bu mutaxassislar tomonidan bashorat qilinmoqda

6-jadval

**Xalqaro turistlarning kelishi va tashrif buyuruvchilari prognozlari
CAREC mamlakatlarida xarajatlar, 2018–2028²⁴**

	2018-yilgi sayyohlarning kelishi 000 prognozi	2028-yilgi sayyohlarning kelishi 000%	P.A 2018–2028 yillarda sayyohlar kelishining o'sish sur'ati	% P.A. 2018–2028 yillarda tashrif buyuruvchilar xarajatlarining o'sish sur'ati
Ozarbayjon	2,125	3,235	4.3	6.1
Gruziya	3,500	6,125	5.8	5.4
Qozog'iston	6,010	8,658	3.7	3.5
Qirg'iziston	4,088	6,130	4.1	3.5
Mo'g'uliston	474	1,021	8.0	4.0
Pokiston	1,252	2,054	5.1	6.4
Tojikiston	218	263	1.9	2.0
O'zbekiston	2,066	4,238	7.5	6.9
jami	19,733	31,724	4.9	Har bir mamlakatda milliy valyutalarga asoslangan o'rtacha ko'rsatkichlar sifatida qo'llanilmaydi

Shuningdek, quyidagi jadvalda O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlar to'g'risida ma'lumot keltirilgan.

2-rasm. O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlar haqida ma'lumot
(Ismoilova, Mahmudov va boshq. 2022)

Ma'lumotlarda ko'rinib turibdi 2020 yilda sayyohlarning tashrif darajasi juda ham pasayib ketgan.

²⁴ CAREC = Central Asia Regional Economic Cooperation, P.A. = per annum. Source: WTTC country reports under Travel and Tourism Economic Impact 2018 series (Afghanistan and Turkmenistan not covered by WTTC). The People's Republic of China not shown (CAREC = Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorligi, P.A. = yillik. Manba: Sayohat va turizmning iqtisodiy ta'siri 2018 seriyasi bo'yicha WTTC mamlakat hisobotlari (Afg'oniston va Turkmaniston WTTC tomonidan qamrab olinmaydi). Xitoy Xalq Respublikasi ko'rsatilmagan)

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib shuni aytib o'tish kerakki, bugungi kunda turizm sohasining rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Turistlarning mintaqaga tashrifi asosan mavsumiy tusga ega bo'lsa ham keyingi yillarda uning soni oshib bormoqda. Bunga ta'sir etayotgan asosiy omillar esa yaratilayotgan infratuzilma, shart-sharoit va mamlakatlarning tinchligidir.

2. Tadqiqotlarga ko'ra mamlakatlar juda katta potensialga ega bo'lsada, turizm bo'yicha o'z imidjiga va brendiga to'raligicha ega emas. Bunga asosan turizmning mavsumiyligi ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatlarda yaratilayotgan turizm infratuzilmasi, turizmni raqamlashtirish ham uning rivojlanishiga katta turtki bo'ladi.

3. Mamlakatlarda internetdan foydalanish darajasining oshib boryotganligi sayyoxlarning elektron tijorat va elektron xizmatlardan foydalanish darajasining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

Beksultanova C., Mazhitova Z., Zhunushaliev G., Kozhakeyeva L., Tentigul N., Shamshudanova F. (2021) *Handicraft tourism in Kyrgyzstan: features and prospects // Topical Problems of Green Architecture, Civil and Environmental Engineering – 2021. – № 284. – P. 1-9. – DOI: 10.1051/e3sconf/202128410001.*

Ismoilova, G., Makhkamov, B., & Mahmudov, J. (2022) *Business In The Development Of E-Commerce. In 2022 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT) (pp. 1-7). IEEE. September.*

Kantarci K. (2006) *Perceptions of foreign investors on the tourism market in central Asia including Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan // Tourism management – 2007. – № 28(3). – P. 820-829. – DOI: 10.1016/j.tourman.05.012.*

Koh S., Kwok A. (2017) *Regional integration in Central Asia: Rediscovering the Silk Road // Tourism Management Perspectives – № 22. – P. 64-66. – DOI: 10.1016/j.tmp.2017.01.002.*

Makhkamov, B. S. (2015). *The current state of development of the mobile services market in Uzbekistan. Marketing in Russia and abroad, (6), 85-88.*

Махкамов, В. Ш. (2010). *Особенности развития рынка мобильных услуг в Узбекистане. –Т.: Журнал налогоплательщика, 2(24), 33-34.*

McBride J. (2015) *Building the new silk road // Council on foreign relations –. – № 22. – P. 1-2.*

Menayakova I., Ussubaliyeva S. (2021) *Prospects for the development of tourists sites of natural and cultural heritage of Kazakhstan // Studencheskiy vestnik. – № 8-3(153). – P 42-45.*